

12. JUUNIL

1925. A.

IV AASTAKÄIK

A. GALLÉN-KALLELA

KARJAPOISS

Käsimesed ja vastused

W. WAHAR - 1924 -

(Lõpp)

Siiamaale loetud maailmakirjandusteosteist on meeldinud mulle kõige rohkem hommikumaa muinasjutud „Tuhat üks ööd“. Sellest teosest on mu mälestusis säilinud too idamaine müstilisus ja fantastika, mis ses teoses nii imeõrn ja võluv kui vaikne kevadöö...

Võib olla, et mainitud teos seepärast ehk on jäänud mulle nii meele ja hinge, et tutvunesin sellega juba õige varasel lapseal, mil hing üldse vastuvõtlikum. Olen lugenud seda teost päiile esimest lugemist veel mitu korda ja olen leidnud säält ikka veel palju uut ja võluvut.

Ei tea öelda, aga võimalik siiski, et leian edaspidi mõne teise teose, mis rohkem meeldib, sest on neidki teoseid, pöäratu hulka, mis nimetame maailmakirjanduseks, rääkimata veel väljamaa kirjandusest.

Karl Korsen.

Meeldivad järgmised väljamaa kirjanikud ja nende tööd: A. Kivi „Seitse venda“, Mark Twaini „Prints ja kerjus“ ja „Tom Sawyeri imelikud juhtumused“, R. L. Stevensoni „Varanduste saar“, G. Fröschelji „Admiraal Bobby“, F. Cooperi „Nahksuka jutud“, F. Trelleri „Kuningate võsu“. — Missugune jutt meeldib kõige rohkem, on raske öelda.

Miljonmeest.

Vähe olen lugenud väljamaa kirjandust, kuid sellest, mis olen lugenud, meeldib Schilleri „Orleani neitsi“ ja Oscar Wilde'i „Õnnelik kuningapoeem“. Esimeses meeldib mulle Jeanne d'Arc'i vahvus ja palav isamaa-armastus, kuna „Õnnelik kuningapoeem“ näitab, et inimest ainult niikaua austatakse, kui ta on rikas, olgugi et see nii ei tohiks olla.

Rõõmulaneid.

Mulle meeldivad eriti Mark Twaini seiklusrikkad jutustused „Tom Sawyeri juhtumused“ ja „Prints ja kerjus“.

Sulev.

Kes see kõige enam meeldib, on raske välja otsida. Nimetan mõned, kes mul meeles on ja mulle meeldivad: F. Cooperi indiaanlaste jutud, Dumas' „Kolm musketääri“ ja Victor Hugo „Jumalaema kirik Pariisis“. Need jutud kujutavad elu ja olukordi, mis olid sadandete aastate eest.

On olemas üks India kirjanik, Rabindranath Tagore, kelle töid ma huviga loen.

E. d. Bruhlin.

Olen lugenud palju välismaa kirjandust. Kõige rohkem meeldib mulle: Chateaubriand'i „Atala“ ja Rambaud: „Cäsari sörmus“. Need mõlemad Prantsuse

kirjanikkude jutud on hinge sulatavad ja hellitavad. „Cäsari sörmus“ jutustab Gallia sõjast, väga ilusad jutud, liigutavad, õrnad. Sama võiks ka Flaubert'i teoste kohta öelda.

Frída T.

Mulle meeldib Turgenjev ta ilusa kunstitaunliku stiili, ilu ülistavate peenete piltide, ta luule ja sügava meeoleu poolest. Ta teosed käsivad elu ta mitmekuilsuses, ta igavesti uutest probleemides. Turgenjevi loodusekirjeldused on puhtaim kunstinauding.

Unistaja.

Väljamaa kirjanduses meeldib mulle väga Hermann Sudermanni romaan „Emand Mure“ (Frau Sorge). See on raamat, mille lugemist tungivalt soovitan igale tõsi-sele väikerkaarlasele.

Tolle teose teeb huvitavaks pääasjalikult sisushe; elu on kirjeldatud kõige loomulikumalt. Tüübid on haruldaset viimistletud. Neist saadakse aru, tuntakse kaasa, nii et lugemise lõpetades tundub, nagu oleks elatud kogu aja reaalelus. Teos sisaldab väga ilusaid plastilisi looduskirjeldusi.

Päiile selle on Sudermanni keel kerge ja mitmeke-sine, — ei ole säält stiililisi liialdusi, ei väsitavat mono-toonsust. Just „Emand Mure“ puhtjutustavast elemendis avaldub Sudermanni sügav kirjanduslik and.

Lõpuks tuleb väga kahetseda, et tolle teose tõlget siiamaani ei ole ilmunud Eesti keeles, milline asjaolu mainitud romaaniga tutvunemise laiemale hulkadele teeb võimatuks.

Kehalistsist töist meeldivad mulle kõige enam maatööd. Kui kena on kergeis riideid päikese kõrvetavate kiirte all viikatit läbi rohu sahistada! Kaare kaare järele paiskab maha vahe tera. Kõikjal vallitseb süvine meeoleu. Unistavalt kohab mets. Kergelt lihtavast viiljapõllud. Kaugele, kaugele avaneb jaunis vaadend. Eemalt pa-listab maastikku mustendav metsajoon. Pää kohal kostab kogu aja löö väsimatu lõõritamine. Taevas on põhjatu sinine. Hinge asub pühalik, ülendav meeoleu... Taht-mata jääd seisma. Kuid säält kõlab hüüd: „Pois, ära jalgu jää! Lase aga viikat käia!“ Aigad korra käega üle otsaesise, ning kirrest riühmad jälle edasi.

Samasugust naudingut pakub hoburehal heina rii-sumine, kesa äestamine, rukki-vihkude sidumine jne.

Muidugi on need tööd võimaldatud vaid suvel. Ent talvel, linnas olles, õppides, aitan jõudumööda vanemaid koduseis talitusis ning teen kirjanduslikke harjutusi, sest minu elu eesmärk on saada kirjanikuks. H. L. Engla.

Tarkussõnu.

Kus silman sädet sest varjatud tules, mis varem või hiljem hävitab vana ja uuendab maailma, sinna keisub mind armastuses ja lootuses mu hing, kui kutsuksid mind kauge kodu kallid tähised.

Fr. Schleiermacher.

Inimene armastab ennast siis kõige enam, kui ta iseenda unustab.

Fénélon.

Inime, oo inime, milline on su päevatöö?
Kas küll võib paista teda puhas päike?
Kas võib teda valgustada kuu karske läige?
Kas ta küll kannatab välja Jumala püha silma?

Ei veel saa sellest, et nõrka üles aita, vaja teda ka toetada.

Shakespeare.

Olgu su raskeim kohus sulle su pühaimeks kohu-seks.

J. C. Lavater.

Ära unusta vaeseid, kui sul on rõõmupäev.

Schiller.

Missugune kasvatus saavutab parimaid tagajärgi?—
Endakasvatus.

Õilis olgu inimene, hää ja valmis aitama! Sest ükski see teda eraldab kõigist olevusist, ikeda tunneme.

Goethe.

Nr. 23.

Vastutav toimetaja: Ernst Raudsepp. * Tegev toimetaja: J. Neggo-Võsalo.
Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

1925.

Toimetus ja talitus: Tallinn, Pikk t. 2 (Päevaleht). Kõnetr. 17-96. Toimetuse kõnetunnid teisipäeviti ja reedeti kl. 1—2.
Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid ja „Päevalehe“ tellimiste vastuvõtjad.
Tellimishind: kuus postiga 60 mk., veerandaastas 180 mk., poolaastas 360 mk., aastas 720 mk. Üksik number 15 mk.
Kuulutuste hind: à 5 mk. m/m veeru eest või 1/1 lhk. 2000 mk.

MUINASMAA.

R. TAGORE'I JÄRELE H.A.

Kui inimesed teaksid, kus on mu kuninga palee, ta kaoks sääli.

Müürid on valgest hõbedast ja katus hiilgavast kullast.

Kuninganna elab seitsme õuega palees ja kaibab kalliskivi, mis väärib seitsme kuningriigi rikkusi.

Aga luba mind, ema, sulle sosistades öelda, kus on mu kuninga palee.

Ta on sääli, meie terrassinurgas, kus seisab lillepott tulsistaimega.

Prinsess lamab magades seitsme teerajatuma mere kaugel-kaugel rannal.

Pole kedagi maailmas, kes võiks ta leida, pääle minu.

Tal on võrud käsivate ümber ja pärlifibad kõrvus; ta juus lainetab alla kuni maani.

Virgub, kui puudutan teda oma nõiakepigä, ja kalliskivid kukuvad ta huulilt, kui naeratab.

Aga luba mind sulle kõrva sosistada, ema: ta on sääli, meie terrassinurgas, sääli, kus seisab lillepott tulsistaimega.

Kui on aeg sul minna jõe le sup-
lema, astu üles katusterrassile.

Istun nurgas, kus kohtuvad müüride varjud.

Ainult Miitsu võib tulla minuga, sest ta teab, kus asub juuksur muinasloost.

Aga luba mind, ema, sulle kõrva sosistada, kus asub juuksur muinasloost.

See on sääli terrassinurgas, kus seisab lillepott tulsistaimega.

TEUVO PAKKALA.

Tema surma puhul.

Hiljuti tõid meile ajalehed teate, et tuntud Soome kirjanik Teuvo Pakkala on surnud 7. mail Kuopios. Nagu loomulik, pühendasid Soome ajalehed rohkeid kirjutusi lahkunule. Arvan, et pakuks huvi meie noortelegi kuulda temast mõningaid iseloomustusi, kuna tema toodangu sisuline külg seda eriti õigustab. On see kirjanik ju ka vikerkaarlastelegi tuttav läinud suvel ilmunud jutu kaudu.

Olgu paar sõna ta eluloost.

Siindinud on Teuvo Pakkala Oulus 9. apr. 1862. Ta lapsepõlvkodu oli vaene ja ta pidi varakult puudust kannatama ja muretsema ülalpidamist oma käel. Samuti oma kulu käis ta Rootsi algkoolis ja hiljem Soome eralüütseumis, olles suviti mitmesuguseis teenistuis. 1882. a. sai üllõpilaseks ja andus kohe kirjanduslikule tegevusele. Oli siis kohaliku ajalehe toimetuses tegev ja andis välja 1885. oma esikteose „Lapsuuteni muistoja“ (Minu lapsepõlve mälestused). Järgmisel aastal ilmus ka juba teine

raamat „Oulua soutamassa“ (Oulu sõudmas). Töötas veel neli, viis aastat ajakirjanikuna („Keski-Suomi“ ja „Louhi“ juures) ja andus siis täielikult kirjanduslikule tegevusele, avaldades algupäraseid töid ja tõlkeid, iseäranis Norra tähtsamalt kirjanikelt. Ta hilisemad tööd on „Vaaralla“ (1891), „Elsa“ (1894) ja „Lapsia“ (1895), jutustused Oulu äärlinnast, mis moodustavad sisuliselt mingi terviku, „Tukkijoella“ (1899, Eestis laialdaselt tuntud „Parvepoiste“ nime all) ja „Kauppaneuvoksen härkä“ (Kaubanõmiku härg, 1901), ta ainsad, ent laialdaselt tuntud lustmängud rahva elust, ning romaan „Pieni elämäntarina“ (Väike elumuinasjutt, 1903) ja novellikogu „Pikku ihmisiä“ (Väikesed inimesed 1913.). Hiljem tegutses Pakkala peamiselt kooliõpetajana.

Nagu nägime, pole ta teoste arv suur, kuid sellel on kindel ja omapärane koht Soome kirjanduses ning üldine tähelepaneväsus põhjamaade lastekirjanduses.

Just laste, noorte inimeste käsitlejana on saanud Pakkala kõige enam tuttavaks. Need valib ta enamasti oma kodulinna agulist, kehva rahvakihi seast, mere-meeste perekondadest. Täie mõjuvusega pääseb sel puhul esile vaeserahva kurb seisukord, puudutades linna rikkamat ja haritud rahvakihti ainult möödudes, ja siis mitte sugugi häält poolelt. „Ta jutustus mõjub oma tüüine asjalikkusega“, ütleb Soome kirjandusloolane Kallio, „millest lugeja ometi kergesti märkab, kelle poolt kirjaniku ja temaga ühes lugeja soe kaastundmus kaldu.“ Ja sama kriitik ütleb, et laste „sisemise olemuse mõistjana“ on Pakkala parim Soome kirjanik.

Kuid keele ja kompositsiooni poolest pole Pakkala enam sel kõrgusel. Ta paneb oma kujutlusi paberile seesugusena, nagu need veervad ta vaimusilma ees, valimata ja viilimata. „Kuid nii ta toobki oma jutustusisse laia ja eksimatut tõelisisilme, mida realistlik suun nõuab.“ Tema viimastes teostes on aga märgata juba tugevat stiililist ja keeelist kultuuri.

Siin ilmuv novell on võetud ta viimsest kogust „Pikku ihmisiä“, mis õige iseloomustav nii oma aine kui stiili poolest.

A. ROOSE.

VAENE IIKKA.

Teuvo Pakkala.

Eestind. A. Roose.

Ristimata oli poeg olnud, kui isa oli läinud Ameerika, öeldes minnes naisele, kes nuttis, poeg käsivarrel:

„Kui mina tulen, siis niisuguse teemona kotitäre kulda toon ühes, selle eest ostan pojale kogu kihelkonna. Ja ma tulen pea, ei kirjuta enne tulekut.“

Ei olnud isa tulnud veel siis, kui poeg oleks juba olnud leeris, kui ta oleks sinna kiüündinud.

Ta oli suur kui mees, tore käevarrelt ja näolt, võimas nagu karu ja noble nagu hirv. Ent mõistuselt kui laps, poeglaps sellest east, mil veel mängitakse hobust.

Seda mängiski häämelega, aina ja kogu oma ea.

Hobust mängides ta oli ema abilaseks olnud, kui viimane ehitas väikest turvashurtsikut laskuvale mäerinnakule metsa hõlma üksinduses. Ja hobust mängides ta vedas linna luudasid koorma koorma järele, mida ise valmistas ja mida müüdas linnas, paludes luuapaarist „ihte landi“*).

Olid lõbusad tema meelest need linnas käigud. Rõõmsasti hirmahtades ta läks teele, oli tuisk või palkane. Sest säääl linnas sai mängida, isääl oli mänguseltsilisi palju.

Oma luuakoormaga kaubale saades ta läks maanteel suhu ja siin ootles ning hirmahtas, ja siis oli pea väike poistekari tema ümber. Sageli nad olid juba ootamas teda. Sest neil oli lõbus mängida hobust Hepo-Iikkaga, kuna Hepo-Iikka oli nii kuulub hobune. Landiga, kui see oleks olnud pennigi, ja leivakamikaga sai sellast kiütida poolekilomeetri kaugusele, parimagi linnakodaniku hobusega ei juhtunud seda.

Hingeldades mängu lõpetades läks ta koju, kuid uhkena käigult ja rahulikuna meelelt. Kas see ime? Poisid olid kiitnud, et ta on hää hobune, ja korvis tal oli leiba ja kukrus lante, millest emal on häämeel.

Maanteelt lahkudes omni manu viirvale metsateele, kus oli talvel ainult tema koorma uuristatud ja tema talutatud tee, ta hirnus kuuldavasti, ilmutades seega emale oma tulekut. Ja omni nähtavale tulles ta pistis täielikult jooksu, keha püsti ja kael kaares nagu oleks olnud mingi täikkhobu. Ja täies jooksus viskus ta õuele, keerutades kaares kelguga omni ukse ette, kus peatus, käändes kõrvale pääd ja vaadates ema, kes seisis hurtsiku uksele ootamas.

„Vaene Iikka,“ lausus ema.

Seda Iikka just ootaski. Ta pidas seda ülistuseks, see oli kui plaksutus hobusele. Ja siis ta nagu päästeti valjastest, ja seejärele toimis ta kui voorimees.

Voorimees viis reisikorvi hoonesse ja andis rahad.

„Jumalale olgu tänu, õnnistagu Ta häid inimesi!“ lausus naine, nähes raha- ja leivarohkust.

Talle tundus, et nad on nüüd rikkad. Sest kitsikuses oli elanud, mõned õnnetused ja haigused olid tabanud vahel teda, vahel poega. Nüüd oli elu olnud rahuldav juba mõni aeg.

Oli enam kui rahuldav. Siin päiksepaistelise mäe rinnakul on elukoht, lõppematu on leib ja teenistus nii pojale kui temalgi, vähe raha on hoiupaigaski. Ja ta oli rahul Iikkaga, tundis rõõmugi temast. Ta oli ju olnud väga vali, ja palju Jumala vastu nurisenud Iikka õnnetuse pärast, ent ometi Iikka oli ta ainuke sõber, sõnakuulelik ja alandlik, aina rahulik ja rõõmus. Kuidas kaeblekski ta, kui poeg sureks, mida varem oli mõnikord soovinud. Temal oli hädatlust ja muret, kui Iikka linnateekondadel mõnikord viibis kauemini kui tavaliselt. Vististi ta südant iseäralikult jälestas, kui kuulis hirmumist teekäänakult, kuid teiseks oli see ometi rõõmustav.

Poisid olid jälle mängimas hobust maanteel. Oli kaunis, rahulik talvapäev. Iikka oli jooksuinnus ja teenistus oli hää.

Keegi mees seisatas maanteel, et vaadelda poisse, kes mängisid hobust, häälitsedes rõõmsalt ja värskelt.

„Kas hobusega olete?“

Iikka, keda keegi parajasti plaksutas kui hobust ja kiitis, hirnus rõõmsasti kui parim täkk, ja poisid hakkasid seda naerma.

Suuremad poisid tõmbusid häbelikult kõrvale, aga väiksemad hakkasid seletama.

„See on niisugune lollakas poiss,“ tuli seletama üks poistest mehele, kui see viivitades vaatles Iikka, kes oli poole pikem teistest ja kandis pääs päitseid.

„Miks peate vaest hobuseks?“

„Sellest saab lõbu, ja tema saab meilt raha ja leiba. Kui anda viiepennilise landi või leivapala, siis ta veab pool kilomeetrit ja jookseb kuidas jalga võtab. Ta on hää jooksja.“

Iikka kaapis ja hirnus nii loomulikult, et mees naeratas, kuigi talle tundus asi kurvana.

„Ja see on nii tore, et säääl Üliküläst veab nii suure koorma luude, mida hobunegi ei veaks.“

„Kas ta on Üliküläst?“

„Üliküläst,“ vastati.

„Kelle poeg?“

Seda ei teadnud keegi poistest.

„Kelle poeg sa oled?“ küsis mees Iikkalt.

„Ema poeg.“

Poisid purskasid naeru rähistama.

„Mis su nimi on?“

„Hepo-Iikka,“ kiirustasid poisid ühel häälel.

„Vaene Iikka,“ lisas Iikka ise.

„Tõepoolest vaene Iikka. Kaimumees ometi. Kas tead, kus Koistineni naine asub säääl Üliküläst?“

„Iikka ei tea, aga küll ema teab.“

„Kus su ema asub?“

„Säääl kodus ta asub.“

„No kui sirul on samale poole tee, siis mine koju ja võta oma kelku see kohver. Mina maksan hästi.“

„Istuge teiegi kelgule,“ lausus Iikka, askeldades juba vaabatud ja välkuva kohvri kallal.

„Istuge ometi. Ta on tugev, küll ta jaksab“ laususid kohe poisidki, ja keegi vallatum neist tõukas meest nii, et see ettevaatamatult kukkus kelku istuli. Iikka ei jõudnud oodata, ei päitseidki poistele anda, vaid algas innuga jooksu.

Koistinen ei võinud muud kui pahanduda poisitalt-utamatus jooksust ning oodata Iikka jooksu lõppu, et pääseks kelgust. Ent Iikka jooksis, jooksis aina nii, et lumetompe lendas mehele silmi.

Käänati metsabele.

Ema oli juba oodanud ja kaeblenud Iikka järele, ehkki see ei olnud veel harilikust ajast kauemaks jäänud. Ometi kaebles ta. Oli juba kõrvugi teritanud. Muutliku ilma ja tuulega ei olnud hirmumist siia selgesti kuulda.

Nüüd kuuldus, ja nii rõõmsasti! Nüüd on Iikkal tema meelest palju leiba ja raha.

„Mu vaene pojuke,“ lausus ta kui kaastundes ja heliuses.

„Mis? Koguni teine hirmumine! Mis nüüd nii tähtsat on?“

Ema läks omni uksele.

Iikka tuli nähtavale ja hirnus aina rõõmsasti. Ema kaatsus vaadata, kas on midagi erilist kelgus, aga tee tuli otse, mispärast Iikka taha ei võinud näha.

Iikka kiirustas jooksu ja pööris kelgu selle koormaga omni ukse ette.

Ema märkas esimeseks päitseid Iikka pääs.

*) Lant tähendab Soomes väikest rahaarvu, näit. paari penni.

A. Gallén-Kallela. „Kalevala“-aineline kompositsioon. Joukahainen varitseb Väinämöist. Ema keelab teda.

„Issand õnnistagu! Minu õnnetu poeg!“
Mees tõusis kelgust kui vällk.
„Koistinen! Mu mees!“
Ja naine püüras nutma.
„Kas see on minu poeg?“ tuli kähisev hääl Koistineni kurgust, silmates Iikkat, kes seisis kelgu ees, kaaples ja norskles ning hammustas suuraudu.

„Kas on see mu poeg?“

„See, sinu hobune!“

Koistineni käed pigistusid rusikasse.

„Või see on minu poeg, see narr!“ hüüdis ta nii, et Iikkagi pöördus vaatama võõrast, kelle oli toonud nii toreda küüdigaga ning suure rõõmuga kodu õue. Ja siin see mees nüüd seisis julmanäolisena, rusikad pingutatud nagu ähvardades kedagi.

„Mis tähendab nüüd minu riiklus, mida nii suure vaeva ja võitlusega olen korjanud? Kas selle jaoks Jumal mulle lõpuks annud edu, et võib kolkida siis kaht kõvemini. Piin ja surm!“

Ta tõstis kohvri kahe käega kõrgele õhku ja lõi kogu oma jõuga selle vastu kelku nii, et tükkid paugah-tades katkesid aina kui kinnituseks stingele vande, mis raskus ta suust.

Naise silmis hakkas kõik pöörlama ja pimeinema. Ta näjatus hurtsiku seinale, katsudes pingutuda pöörituse vastu. Kui ta lõpuks toibus, istus mees omni lähel ja nuttis, aga Ikkat polnud kuski näha. Ta oli kadunud jäljeta.

Mõned päevad otsiti teda kogu küla rahvaga, kuid asjata.

Iikka oli lõhkuma hakanud nii, nagu lõhuvad hobusedki, kui kohkuvad milleski. Oli tormanud otsekohe metsa ja umbhange laskunud, minnes iikka kaugemale ja kaugemale läbi metsa, põlki üle järve jäise selja, sattudes aina kaugemale elumajadeta kohtadele, kuni järgmise päeva õhtul saabus ühe hurtsiku juure, millest juba tükk aega oli tunginud valgus talvisesse õhe.

Väsinuna hirnahatas ta hurtsiku akna taga. Hurtsikust tuldi vaatama, ja kui nähti täismehiks sirgunud poissi, päitsed pääs ja kelk järel, arvati teda hulluks, märatsejaks, ega lastud sisse.

Kui teine kord hirnus, siis vastas hobune tallist, ja Iikka läks sinna õöks. Säält leiti ta hommikul. Kui poiss ei näinudki olevat mingi märatseja hull, viidi ta maija ja talle anti süüa.

Poist ei saanud oma kodu seletajat, oma nimeks ei teadnud muud kui Hepo-Iikka ehk Vaene Iikka. Ja Hepo-Iikka nimega ta oli jäänud hurtsiku asuma ja elama, sest ta oli paras adratõosse ja iseäranis hobuse-tööle hobusena parem kui hurtsiku lahjad kronud, mida Iikka oleku ajal vaheldus mõningaid, samuti vaheldus peremees, hurtsikupoja täisealiseks saades.

Rahul oli nüüdne peremees Iikkaga, nagu oli olnud endinegi, juba surnud vanamees. Ja hää sõber oli nüüdne ruun nagu olid olnud kõik endisedki hobused. Need hirnusid Iikkat nähes, ja suvel, kui vaja oli tuua hobune koju karjamaalt, läks Iikka ja hirnus, ning hobune tuli, ehk küll oli kellahääle ulatuses.

Kuid Iikka kandis salajast kadedust nüüdse ruuna vastu, sama kademeelt, mida oli kannud endistegi seltsimeeste vastu. Seepärast, et neid tarvitati kiriku- ja linnateekondadel, aga temaga ei käidud kuski, kuigi ta oli parem jooksmas, seda oli ju katsutud mitmel korral. Aga siis koitis õnn kord Iikkalegi.

Torpi emand jäi haigeks. Ja kuna ruunaga oli mindud hagusid muretsema, pääsis Iikka viima emandat kiriku praosti juure. Kes oli pisut arstki. Praost käskis haige otsekohe viia linna, et saada arstiabi, muidu haige võiks kätte ära surra.

Ruun, kui oleks koduski olnud, oleks olnud aeglame, aga teda ei olnud kodus, ja nii pidi Hepo-Iikka vedama. Ja selleks ta sobis hästi, kuna Iikka oli väledam kui ruun.

„No nüüd, Iikka, tuleb pikem tee, — linna,“ lausub peremees Iikkale. „Küül see läheb pikale, kas pole nii?“

Asjata küsida. Juba Iikka kannatamata kiirustas peremeest, kes hoolitses linnamoona eest, võttis kaasa leiba ja võid endale ning Iikkale ja nisuleiba ning limonaadi haigele. Ja kui lõpuks teele pääseti, siis ei oldud kaua aega mähtud Iikkas seda hoburühki mida nüüd.

Talvise taeva ööks tähestudes läksid nad teele, ja kui koitis järgnev päev, olid nad linnas. Nagu vast tallist jalutama lastud varss hirnahatas Iikka rõõmsasti, kui saabusid esimese tänava suhu. Peremees peatus ja kõneles Iikkale:

„Ära püüa, Iikka, linnas hirnuda. Ega siin saagi hirnuda. Kas lubad, et sa ei hirnu?“

„Kas siis ei sugugi? See on ju tore.“

„Saad nisuleiba kui ei hirnu.“

Iikka lubas mitte hirnuda.

Ja peremees kohe esimese leivategija juure jõudes ostis suure kotitäie vesisaiu.

Iikka ei hirnunudki, aga peremees oli ometi rahutu, sest ta ei olnud enam iial näinud Iikas seesugust indu kui nüüd. Võõrastemaja oli juba lähedal.

Kuid sel ajal, kui peremees talutas haiget sisse, pani hobune reega ja selles olevate asjadega, mis veel teemoonast oli järel, minema. Ei olnud peremehel aimugi, kuhu Iikka oli kadunud.

Iikka jooksis juba kaugel teisel pool linna sellal, kui peremees tema kadumist märkas. Jooksis teisele maanteele ja hirnus vahel.

Maantee suhu tuttavale kohale tulles, kus ennem oli poistehulka vedanud enda ja nende rõõmuks, peatus, et vaadata, kas oli siin poisse.

Ei olnud.

Hirnus neid.

Ei tulnud.

Iikka ei mõistnud, et endised poisid olid juba täismehed, habemelised nagu temagi.

Neil oleks küll olnud mängule kõlbavaid poegi, aga need ei teadnud temast muudkui seda, mida oma isadelt olid kuulnud nende lapsepõlve mälestuste jutustamisel.

Aga Iikka arvas, et poisid ei tule seepärast, et on juba õhutu. Ta oli pahane, et ei saanud lante ja leiba. Aga vaadates oma kreslat märkas, et sääil on kaupa, ja revideerides varandust sai ta väga rõõmsaks.

„Nüüd on emal häameel. Lausub: Vaene Iikka.“

Ta sööstis minema. Ühe hooga jõudis teeharuni, kust ennem oli käänanud metsa ja koduonni juure. Sääil oli nüüd lai tee, aga seda ei jõudnud ta mõelda. Hirnub

korra rõõmsasti ja selgesti. Jooksis, jooksis. Hirnus teise korra. Ja jooksis.

Nohisedes peatus ta viimaks, kui talu tuli nähtavale. Vaatles ümberringi, otsides ema hurtsikut. Ja kui ei saanud mingit selgust, hakkas ta hirnuma otsekui varss oma ema hirnudes.

Talu tallist vastas poolkümmend hobust ja majast sööstis koer õue haukuma. Koera haruldast ägedat haukumist imestades tulid ka sulased ja tüdrukud pea õue, kust algas kuulduma siunamist ja hämmastust, ja nende seast hirnunist, mis sünnitas müra ja äratas naeru.

Peremeestki kiirustati vaatama.

„Mis sääl siis on?“ sõnas paks hallijuukseline peremees, astudes lävele.

„Ei ole imelikumat hullu inimest.“ vastas sulane.

„No tooge sisse külma käest, vaadatagu mis saab teha.“

„Kui see aga on määratsev hull?“ sõnasid mehed ja astusid kõrvale.

Iikka hirnus nii kutsuvalt, et kõik hobusedki vastasid ühel häälel.

„Issand õnnistagu!“ ütles perenaine, vananimene, kes kiirel sammul astub õue. Ta astub läbi rahvahulga võõranäolise olevuse juure, keda silmab.

„Iikka vaene, minu õnnetu, tagaotsitud poegi!“

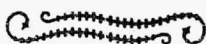
Iikka viskab kelgunööri maha: ta on pääsenud valjastest. Hakkab nüüd toimetama küütidimehe ülesandeid: võtab korvi ja asjad kaenla alla. Ütleb naeratades emale:

„Ema, on leiba, ja võid, ja nisuleibagi.“

„Vaene Iikka!“

„Iikka,“ lausub imestades noor mees, kes on vast tulnud sündmuskohale. „Mis Iikka see on?“

„Sinu vend,“ vastab emand. Ta talutab maija pikahabemelise ja pikajuukselise mehe. See järgibki häämeelega nagu väike laps oma emale, naeratades rahuldavana.

Tal jooksid põskedelt pisarad alla!

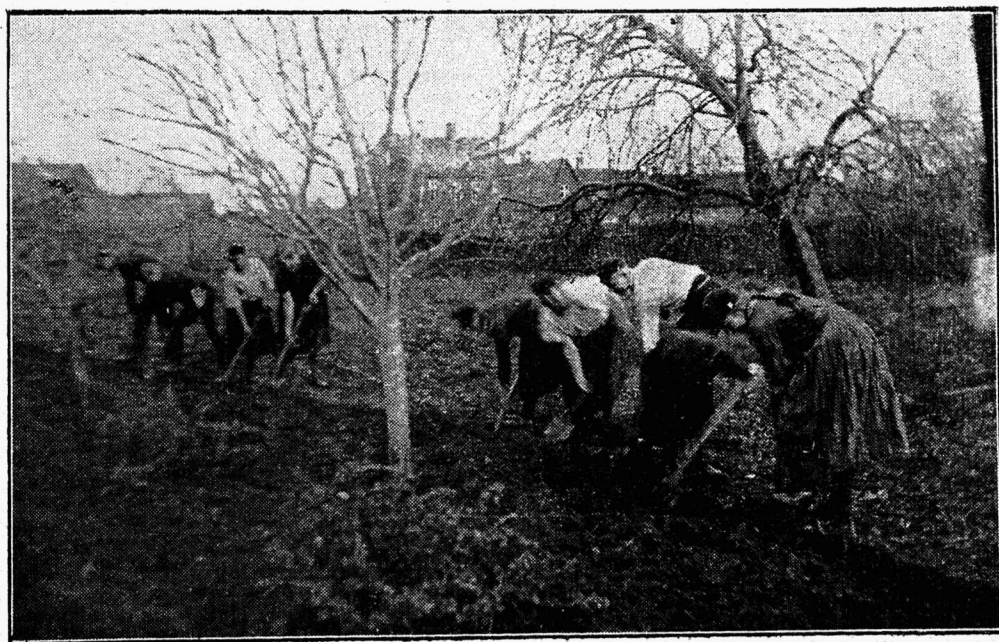
K. O. Juht.

*Tal jooksid põskedelt pisarad alla,
pisarad palavad, säravad,
tal olid silmade allikad valla,
allikad sügavad, tumedad!*

*Neisse ta pani kõik südamevere.
südame valu ja kurbuse,
neisse ta asetab tundmuste mere,
tundmuste päikese, kevade . . .*

*Neisse ta tahtis mu südame kasta,
südame vereva, palava,
neisse ta soovis end uppuda lasta,
uppuda üheskoos minuga . . .*

Meie koolid.

Osa Tartu õpetajate seminari õpilasi füüsilist sporti harrastamas — seminari aias.

TÄHTSAMAIJ JOONI SOOME RAHVA AJALOOST.

Prof. A. R. Cederberg'i ainetel.

(Järg.)

Kolmsada aastat enne Soome riigi lõpulikku riikliku iseseisvuse saavutamist a. 1917 ühendati Soome seni üksikestest lahutatud osad esimeseks kokku üheks rahvuslikuks tervikuks rootsi-venelises Stolbova rahus a. 1617. Sellega loodud rahvuslik ühtlus omandas suure tähtsuse Soome rahvusliku tunde arenemises.

Kaarel IX järgnev kuulub reformator kuningas Gustav Adolf löi Rootsi-Soome ajaloos ajajärgu, mis on tuntud suurusaaja nime all. Mainida tuleb, et 30-aastase sõja võidurikkais lahinguis Venes, Liivis, Poolas, Saksamaal ja Austria-Ungaris moodustasid suure osa neist kuulsast sõjavägedest, mis üllatasid kogu maailma oma kangelastegudega, — soomlased. Nad ulatasid võitjatena ka meie maale: Soomlasi oli rohkem neis kindlusvägedes, mis asetati Narva, Tallinna, Riigi ja Miitavi.*)

Gustav Adolfi suurusajast mõjutas edukalt Soome välis- ja sisearengut. Asutati rida linnasid, ja kutsuti ellu uusi tööstusettevõtteid. Maale hakkas koguma kapitaal. Teiste kultuurrahvastega kokkupuutumine sõjaajal rikastas vaimuelu. Kuid Soome õnnelik aeg algas siis, kui kuninganna Kristiina määras Soome kindralkuberneriks krahvi Per Brahe a. 1637, kes Soome riigi- ja kultuurellu tõi palju tähtsaid reforme. Suurimaks sündmuseks oli Turu ülikooli asutamine a. 1640. Seega tunnustati Soome rahvas vaimlises alal sama iseseisvaks nagu muud kultuurrahvadki. Ja Turu ülikool**) kujuneski rahvusliku kultuuri tähtsaimaks aiasiks. — Kuid kõik muutus järsku, kui algas suur põhja sõda (1700—1721), kus kaks suurt sõjameest „Rootsi raudpää“, Kaarel XII ja Vene tsaar Peeter Suur hakkasid vägipulka vedama. Kuninga poolt pea kaitseta jäetud Soome sattus meeleheitlikest vastupanukatseist hoolimata sootuks Vene võimu alla a. 1714. Ei saanud andestada paljud soomlased, et see sõjakas ja kangekaelne kuningas võis kasutada Soome vägesid, sõides kaugel Liivi, Poola, Saksa, Vene ja isegi Türgimaa (mille piir oli tol ajal Bessaraabias) ja jätta Soome-venelastele saagiks. See mõjus palju kaasa, et Soome hakkas hingeliselt võõrduma Rootsi. Tekkis lõhe, mis ikka kaugemale praegunes.

Põhja sõda (n. n. suur vaen „iso viha“) lõppes a. 1721 Uusikaupungi lahuga, kus küll suurem osa Soomest anti Rootsiile tagasi, kuid mitte enam terve maa. Soome oli tükeldatud, mis ta rahvusliku elu tuiksoone — rahvustunde, ajutiseks halvatas. Sõjast koledasti laastatud maa nõudis kõigepäält majanduslist tervenemist. Rootsi aitas jõudu-mööda kaasa. Kuid sellega ühes levis teatud rootsistumis protsess, mis omalt poolt tekitas vastuvoolu. Turu ülikoolis, kus Ladina kultuuri asemele on tunginud Rootsi oma, tekib juba teatud vastolu „rootslaste“ ja „soomlaste“ vahele. Ünistatakse täielisest vabanemisest Rootsi küljest hertsogriigina, mis kavatsetakse anda Vene kaitse

*) Sellest aegjärgust Soome ja Rootsi ajaloost annab värvirikka ja historiliselt õige pildi Soome tuntud kirjanik ja ajaloo eriteadlane, Z. Topelius oma „Velskeri jutustustes“. Esimene jutt meist. „Kuninga sõrmus“ ilmus meilgi E. Raudsepa tõlkes a. 1923, kaks järgmist juttu S. Holbergi tõlkes 1924 a. kuna „Võitluse raamat“, mis kujutab Kaarel XII aega, hakkab ilmuma „Vikerkaar“ järgmisel poolaastal.

**) Teatavasti avati Turu ülikool, millel nähtavasti määratud igal ajal tähta suuri ülesandeid Soome iseseisva rahvusliku vaimu arenemises, kahe aasta eest uuesti.

alla. Uus Rootsi poolt kergemeelselt alatud ja halvasti juhitud sõda Venega (1741—43) löikas veelgi tüki Soome-maast — võõraste pattude lunastamiseks. Soomlaste rahulolematustunne hakkab ikka rohkem rahuldust otsima riikliku iseseisvusaate kasvamises.

Ja aastaist 1750 ja 1760 päälle on tunda uute tuulte puhumist, üldine vaimline tõus ja vabanemine pääseb võidule. Turgu kavatseti juba a. 1742 asutada Soome teadusteakadeemia, a. 1770 asutatakse „Aurora“ selts, mille pääeesmärgiks on Soome vaimlise elu tõstmine ja maa kõigekülge tundmaõppimise soodustamine. Turu ülikooli tähtsamaks õpetajaks tõuseb H. G. Port-han, Soome rahvuslike teaduste isa. Soome ärksamad mehed tahavad Soomet õpetada tundma iseenast. „Aurora“ seltsil õnnestub ellu kutsuda esimese ajalehe, mis küll ilmub Rootsi keeles. Kuid a. 1776 hakkab ilmuma ka esimene talurahvale määratud soomekeelne ajaleht.

Põhja-Ameerika vabadussõjast tekkinud vabadusvoolud ulatasid isegi Soomeni. Soome noorsugu vaimustus neist ja hakkas valitsusele sünnitama opositsiooni. Selle opositsioonirühma pääsihiks oli rahvusliku tunde äratamine. Sinna kuulusid Soome ärksamad noored, kes kõige energilisemalt on ehitanud uut Soomet enne ja pärast 1809 a. Soome iseseisvuse aate tulise eestvõitleja oli sel ajal Yrjö Magnus Spreugtporten. —

XVIII aastasaja lõpul kasvis Vene võim liialt võimsaks. Rootsi ei jaksanud Soomet kauem oma võimu all pidada. 1808 a. tekkis Vene-Rootsi sõda, kus Soomemaa 1809 a. liideti Venega „lahutamata osana“, kuid siseasjus pidi ta olema iseseisev. Soome tõsteti rahvaste hulka, seda märgitsesid keiser Aleksander I oma sõnad, kes tahtis luua soomlastest iseseisva rahva. Alguses näis, et Soomele algas õnnelik aeg. Esimene Soome riigipäev kutsuti Porvoos kokku (a. 1809), millest osa võttis Aleksander I, keda Soome seisused säälsamas tunnustasid oma „suurvürstiks“. 27. märtsil samal aastal andis Aleksander I n. n. valit-sejavande, milles kinnitas kõik Soome õigused ja põhisäaduse. Kuid juba Nikolai I ajal algasid pettumused. Vene ei pidanud, mis ta lubanud. Kuid ühes seisukorra halvenemisega kasvas Soome rahvustunne. Täiskas n. n. fennomaanide liikumine, mille eesotsas oli tuntud Soome riigimees ja ärkamisaja juht Johan Vilhelm Snellman.

See oli ühel ajal (a. 1822), kui muude hulgas immatrikuleeriti kolm noort üliõpilast Turu ülikooli, kes kõik kolm on esinenud Soome kultuurajaloos väljapaistvate osadega. Need olid L. Runeberg, Elias Lönnrot ja ülalmainitud J. V. Snellman. Runeberg õhutas rahvuslikku ärkamist oma luuletustega, mis hõõgavad sügavat armastust rahva vastu, paremad neist on ta ballaadikogus „Lipnik Stooli jutustused“, mis käsitleb 1809 a. Vene-Soome õnnetu sõja juhtumusi, täis põlevat isamaa-armastust ja kangelasmeelsust. Tema luuletatud on ka Porilaste marss ja Soome hümn, mille eeskujul isa Jannsen löi Eesti hümn. — Elias Lönnrotist, kes oli üks Soome Kirjanduse Seltsi asutajast a. 1831, sai agaraim Soome rahvaluule korjaja ja „Kanteletari“ ja Soome rahvaepose „Kalevala“ kokkusaadja. Selle luule tähendus on selginenud ja ta mõju on kasvanud ühes ajaga. See on annud aineid lugematuile luuletajatele, heliloojatele ja kujureile. See on ka põhjutanud Eesti „Kalevipoja“ sünni. See on äratanud ka Eesti tõelisele rahvaluule korjamisele, see on — Hurti enda sõnade järele — mõjundud temale otse palavikuni vaimustavalt.

(Järgneb.)

S. Wörishöffer. Noorsoole toimetanud Victor Negro.

22

Postidele ehitatud majas uuris Mr. Gould oma hoolealuse rahulikku hingamist. Richard magas kõvasti. Ta oli ainult pisut uimane, mitte aga meelemärkusetu. Niipea kui ta unes ohkas või pääd käänas, seisis ohvitser kohe ta kõrval ja niisutas ta kuivi huuli või korraldas sidemeid ta haaval.

Hiljem ilmus Mr. Brooke ja päris mõlema haavatu seisukorra järele. „Loodetavasti pole sa raskesti haavatud, Gould?“ ütles ta. „Ja mis juhtus siis selle noormehega? Toldi jutustas, sa olevat ta haavast mürki imenud?“

Mr. Gould pööris päi kõrvale. „Ta langes just minu kõrval!“ vastas ta vaevalt kuuldavalt.

Mr. Brooke astus magaja juure. Ka tema uuris huuli ja silmi, siis noogutas ta rahuldatuselt. „Selle päästsid sa kindlasti surmast, Gould. Iius, noor mees! Kas tead, mida praegu märkan? — Ta sarnaneb sulle väga!“

Ohvitser vaatas kõrvale, siis liigutas ta huuli kõnelmiseks, ei suutnud aga ühtki häält väljendada.

„Sooviksin meeleldi pisut värskesse õhku minna,“ ütles ta viimaks suure jõupingutusega. „Toldi peab minu asemele valvama tulema!“

Vanake ilmus ja Mr. Gould lahkus nli kürestj nagu põleks maa ta jalge all. Ta peitis end kaldal kohale, kus teda keegi ei näinud. Siin vajutas ta päi kätele ja istus liikumata paigal nagu raidkuju.

Kui ühishaud oli valmis, paigutasid sõdurid oma langenud seltsimehed sellesse ja katsid nende näod lilledega. James Brooke ütles mõne lahkumissõna, meele tuletades käesoleva ettevõtte suurt sihti ja austavat sõdurisurma ja palus Jumalalt lahkunutele rahu ja armu. Tublisti kokkusulanud väeosa valged laulsid seepäi ühe koraali. Teised kuulasid aukartlikult päält, ja enne, kui kuu oma mahedat valgust sõtkutud maapinnale hakkas saatma, oli üle neljakümne mehe, kes seda päeva täis lootust ja elujõudu tervitasid, kitsasse voodi viimasele unele sängitatud.

Jõe äärest tagasi tulles, läks Mr. Gould Mr. Brooke'i juure.

„Sa võiksid,“ arvas ta, „ühe saadiku kolmandasse kiilla läkitada ja naistele ja lastele vaba läbipääsu ötte panna, kuna neil ju üldse vett ei ole. Ma arvan, et sest jatkub, kui meie, mehed, üksteisega võitleme.“

Brooke aga raputas pääd. „Just naised ja lapsed suudavad kõige vähem janu kannatada,“ hüüdis ta, „nad on melle oma kohalvõibimisega väga kasulikud.“

Ja selle juure jäigi. Mõodus kolm ööd ja päeva ilma, et midagi üldises seisukorras oleks muutunud.

Mehed puhkasid, Richardi haav hakkas aegapidi paranema ja täna võis ta juba jälle väikesest küttemiskäigust osa võtta.

Pöösastes naksus midagi. Toldi pani sõrme hoivatavalt huultele. „Vait, kohe võime üht huvitavat kahevõitlust jälgida.“ Valged hoidsid end allpool tuult ühe õhujuurtega puu taga varjul. Mõne aja jäi kõik vait, siis kõlas äkki puristamine ja möirgamine ja sellele lisaks ühe sea kaeblik vingumine. Nagu välk tormasid kaks pörsast tihnikust välja, neile järgis puult sööstes triibuline panter, kes järgmisel hetkel ühe pörsa selga kargas ja oma teravad küüned selle lihasse vajutas.

Teine pörsas tormas minema. Umbes kahekümne sammu pärast lõpetas Toldi püss ümmarguse nagu kuul, valge habemega väikese olevuse elu; ta vend rabeles alles pantri vägevate küünite all ja kisas meeleheitlikult, kuigi ikka nõrgemini ja nõrgemini.

Niipea kui röövik kütte silmas, vabastas ta oma olvri ja põgenes puu otsa. Tihe lehestik varjas ta kere täielikult. Ükski silm ei suutnud näha, kus kohal ta küüritades lamab.

„Aga siiski peame ta kätte saama!“ hüüdis Mr. Hardington.

„Ning saame ka, sahib. Kas näed seda pruuni, villast looma säääl ülal? Ta maiustab magusa leivaviilaga ja ronib juba alla, et kutsumatut võorast minema kihutada.“

„Bruan!“ hüüdis Mr. Gould. „Nüüd algab tema ja pantri vahel võitlus elu ja surma päale.“

Ülal puu otsas läks elavaks. Üks pruun, kohmakas karu ronis allapoole ja ta vihane pomisemine kõlas läbi õhu. Panter turtus; ta näis teadvat, et karu kaisutus õige saatustlikuks võis muutuda. Ta ümmargune päi ilmus lehtede vahele ja tõmbus siis jälle välgkiirelt tagasi.

Ei kuski pääsmist, kuhu ta ka ei vaadanud. Ülal ja all ootas teda hukatus.

Bruan ronis ikka sügavamale, puuvilja- ja lehtede-vihma sadaš alla. Siis istusid mõlemad kasukakandjad ühel ja samal oksal ning ronisid aegamööda üksteisele lähemale.

Kõigi pilgud jälgisid kahevõitlust, mida küüned ja käpad nüüd alustasid. Karu andis pantrile säärase mütsaka, et see tasakaalu kaotas. Kuid jalgupidi oksa külge rippuma jäädes, kargas ta välgkiirelt endisele kohale tagasi. Nüüd rebis ta oma küüntega karult suure tüki nahka maha.

Karu sirutas oma karvased käsi varred välja, põimis nad vaenlase kere ümber ja sirutas ta enda vastu nõnda, et selle ribid naksusid. Pää vastu pääd, mõlemad liig läheda maa tõttu puremises takistatud, nõnda langesid nad üheskoos alla rohusse.

Panter ägas. Ta tõmbas end kerra. Ta küüned vehkisid õhus ringi ilma, et nad midagi oleksid suutnud haarata. Bruan tarvitas nüüd ka tagumisi käppi ja sirutas nendega oma vastast nõnda, et sel peaaegu hing kinni jäi.

Toldi oli püüsi laskevalmis hoidnud. Nüüd andis ta tuld ja poolkägistatud panter mörgas viimases surmakrambis.

Siis oli kõik mööda. Kass sirutus ja bruan vabastas ta oma käppade vahelt.

Toldi heitis karule osavasti silmuse kaela. „Selle võtan koju kaasa,“ hüüdis ta, „bruan on hää, sõna-kuufelik loom.“

„Aga kui ta nüüd äkki sulle kallale tungib, päälük?“

„Seda ta ei tee, sahib. Ta on hääsüdamlik nagu koer.“

Mr. Hardington astus lähemale. Ta ulatas karule purvilja ja see võttis selle vähematki metsikust ilmutamata rahulikult ta käest vastu. Kaasa tulla ta aga ei tahtnud ja sunniti selleks ainult hoopide abil.

Toldi kõneles temaga lahkesti. „Bruan ja dajakid on juba ammu ajast saadik hääd sõbrad,“ ütles ta. „Võtke teie aga pääle mõlemad põrsad endale, valged mehed, panter jätke lamama. Tuden pärast ja niilän talt naha enne, kui raisakullid ta tiikkideks rebivad. Sellest saab hää mantli.“

KOLMASKÜMNES SEITSMES PÄÄTÜKK.

Amokijooksija Soliman. Mereröövli te laeva hävitamine. Külla valdamine. Vulkiaan.

Mõned jahiseltskonnast tõstsid põrsad maast ja upitasid nad oma õlgadele ja parajasti kõneldi kokku, et kaasasolevad teenrid kaariku jahisaagi kergmaks laagritoimetamiseks kohale tooksid, kui Mr. Gould äkki kuulatades pää tõstis.

„Kas sa ei kuulnud midagi, Brooke?“

„Ei,“ vastas see. „Mida sa kuulsid, Gould?“

„Sää! nüüd jälle! — Kisa! — Kisa laagri suunas!“

„Taevas tule appi, sul on õigus!“

„Ka mina kuulen seda!“ hüüdis Hardington.

Kindral ruttas ees, kõik teised järele. Bruan kasutas juhust enda vabastamiseks ja tapetud põrsad langesid teenrite õlgadelt. Päätä ägeduses tormasid kõik laagri poole.

Sää! kostev kisa kuuldus ikka lähemal ja lähemal. Näis, kui liiguksid inimesed otse kiitidele vastu. Hingetult kuulatasid kõik.

Siis kriisati läbi üldise kõra sõna, mis vapramad pani kahvatama, sõna, mille hirmus tähendus vere meeste soontes sundis tarduma.

„Amok! — Amok!“

„See on Soliman, meie vaenlane!“ hüüdis Toldi.

„Edasi! Edasi! Peame ta kahjutuks tegema!“ käskis Mr. Brooke.

Ehmatus halvas iga keele. Nad teadsid kõik, mis see tähendas, kui malailane hüüdega „Amok! Amok!“ kriisi või oda õõritab ja suuna valimata edasi tormab, et kõiki tappa, kes talle teele ette juhtuvad. See on viis, kuidas nende Ida-Aasia rahvaste üksikud liikmed meeletlikkus seisukorras oma elu lõpetavad. Nad tapavad seni, kuni mõni hoop või kuul nad kahjutuks teeb, tihti kümme ja kakskümmend täiesti juhuslikult neile ette sattuvat isikut tappes ja haavates, et aga ainult ise surra.

Linnud lendasid ehmatahes üles, väiksemad loomad põgenesid igasse külge, ikka lähemal ja lähemal kõlas metsik kisa.

„Amok! — Amok!“

Ja siis pääle hingetumat jooksu, juba üsna laagri lähedal tuli valgetele metsik jaht vastu. Ees tormas oma tulipunases mantlis malailane Soliman, kriis kõrgetõstetud käes, juus sassis, huuled vahus, silmi rullides nagu hullumeelne. Ta kõrist tungisid ebainimlikud häälled.

Vaevalt sammus kümme ta taga, sama metsikus jooksus nagu ta ise, kihutas ligi viiskümmend Brooke'i sõdurit, kõik laskeriistadeta, ainult kriisi või nuga õõritades, mõned isegi sootuks sõjariistata. Nad olid tule äärest üles karanud ja hullumeelset malailast asunud taga ajama, just niisuguses relvastuses, mis neil parajasti kätte oli sattunud.

„Mitte lasta!“ hüüdis Brooke. „Jumala pärast ärge laske! Muudu tabame mõnd omadest.“

Soliman jäi kuulutama. Nüüd alles silmas ta kütte. Ereda kiljatusega ümber pöördes, sööstis määratseja oma tagaajajate sekka ja lõi mitmed neist pikalt enne, kui keegi talle jõudis vastu astuda. Siis kandsid teda ta väfedad jalad tihedate puude vahele ja säält külla tagasi.

Kõikidest ees tormas Mr. Gould. Kaks pauku ta kuulipüssist näisid malailast aina elustavat, ta vastas neile uue hüüdega: „Amok! Amok!“ ja kihutas edasi, surma ja haavu oma teele kiitvates.

Külas möllas heitlus vallide taga asuvate sõdurite ja piratute vahel, kes iga hinna eest läbipääsu jõe juure tahtsid võita. Sinna, tihedamasse möllu juhtis malailane oma sammud — ja nüüd oli ta kadunud.

Ta „Amok! Amok!“ lämbus nende üldises vihakisas, kes ta vastu võtsid. Parajasti samal hetkel, kui Mr. Brooke'i kuul ta turja tabas, tungis eest kümme oda ta rinda. Sõdurite noad ja odad raiusid ta sõna tõsisel mõttes tiikkideks. Kui Brooke oma kaaslastega kohale jõudis, nägid nad vaid veel vereloiku, mis täide saadetud muhtluse asupaika märkis.

Vallide lõhutud kohtadele Amusid hädaldavad naised ja lapsed. Kümme, kakskümmend kisti vihaste meeste poolt tagasi, aga ikka uued, ikka suurem hulk sirutasid käed välja. „Vett, sahib kindral, vett, januneme!“

Kindral nõudis rahu. Purukslastud majavaremeist hädapärast kaitstud, avaldas ta meeleheitlikkudele ja viha pärast hambaid kiristavalle rõõvtele oma otsuse.

„Keegi teist ei pääse elusalt külast, keegi ei saa ühtki tilka vett enne, kui te sõjariistad kõrvale pole heitnud ja alla pole vandunud. Alles siis tohtivad naised

ja lapsed vabalt lahkuda, kuma mehed vangi jäävad, kuni jõuame Kushingisse.“

Nende sõnade ajal valitses täieline rahu, siis aga järgnesid ähvardavad liigutused. Mässulised ei soovitud oma vabadust ohverdada.

Mr. Brooke raputas pääd. „Siin on midagi muud mängus,“ ütles ta. „Kindlasti seisab kuski jõel mõni mereröövli laevastiku dshonk ja piiratud on talt abi palunud.“

„Selle võime peagi kindlaks teha!“ hüüdis Mr. Hardington. „Ronigem kohe kaljudele ja vaadake ringi.“

„Veel mitte,“ vastas Toldi. „Toldi tunneb üht paika, kus kaljud väikese lahe moodustavad — tal on plaan.“

Ja siis lahkus vanamees ja kadus kaldamägestiku metsikut läbisegi paisatud, liiksteise üle ja alla kuhjatud kivimürakate vahele. Ümber kaitsevallide valitses sügav rahu. Mässulised ei pidanud nähtavasti oma tundi veel tulnaks.

Peagi ilmus Toldi tagasi. Ta pruun nägu sõjaka suletuti all läikis rõõmu pärast. Päälik keerutas kriisi, nagu tahaks viibimata pääjahti alustada.

„Nad on siin,“ ütles ta, „suur prau täis malailasi. Hei! — Nad toovad piiratuile vett nahkvaatides ja pääle selle veel kaks suur-tüüki.“

„Siis asume mereröövlietele kallale enne veel, kui nad meie vaenlastele abi jõuavad anda!“ hüüdis Mr. Brooke, ja kiiresti rutati jõe poole teele.

Toldi juhtis kogu seltskonna kaelamurdvaid teid mööda sügavale kaljuderägestikku. Siis hilis ta ette ja viipas käega, et kõik igasugusest kärast hoiduksid.

Sääl all sinetavas vees seisis mereröövliete laev. Suletutid ja tulipunased vämplid lehvisid mastidel. Tulipunane oli meeste riietus, kes olid lahtisel laevalael virgasti ametis.

„Kuuskümmend kolm!“ luges Mr. Brooke. „See on paha leidus.“

Toldi muigas, „Oh, päris naljaasi, sahib. Kas näed

neid suur-tüüke ja veevaate? — Tuld ja tõrva, neist oleksid need vembiad veel päevade kaupa võinud juua.“

Mr. Gould vaatas talle küsides otsa. „Ja kuidas arvad seda võivat takistada, Toldi?“

„Pane tähele, sahib, saad seda kohe näha!“

Toldi oli käe ühele lahtisele kivimürakale asetanud ja ta pilgud otsisid võiduröõmsalt teiste dajakide omi. Alasti käsivarred sirutusid välja, raudsed lihased ühnesid üheks vilkeks, üheks tõukeks kõik oma jõud. Enne veel, kui valged kindlasti teadsid, mida päälik kavatses, oli see juba täide saadatud.

Kivimürak, tuhandeid naelu raske, veeres alla otse õnnetu laeva pihta. Üks karjatus alt sügavusest segunes karjatusega ülal kaljude otsas, mürisev kolin sumbutas vee kohisemise ja sulina — siis järgnes meelivapustavale sündmusele õudne vaikus.

„Kole!“ sosistas kunstnik tuhakarva kahvatanud näoga.“

Dajakite võidukisa sumbutas ta sõnad.

Välguküirelt rebisid nad oma püssid õlalt ja lasksid. Kus sääl all aga veepööriristega võideldes mõni malailane veepinnale kerkis, sääl tabas teda kuul ja halvas iga edaspidise pääsmiskatse. Üks punaman- tel teise järele kanti tainte poolt allajõge. Purustatud ja tükkideks kistud, lamas mereröövliete laev jõe põhjas.

„Mr. Brooke,“ hüüdis Hardington,

„kas seda tõesti veel sõjaks võib nimetada?“

Kindral noogutas süngelt pääd. „Siin, meie juhtumisel küll, sir! Meie peame mereröövlietega sama keelt kõnelema, nagu nemad meie vastu seda on tarvitanud. Need inimnahas kuradid on magavatele naistele ja lastele kallale tunginud ja neid elusalt põletanud, terveid karavaane jõledalt tapnud nagu loomi. — Nad on seda ära teeninud, kui neid maapinnalt hävitatakse nagu kisk- jaid elajaid.“

Dajakid hõiskasid ikka alles. „Veretasu! hüüdis Toldi, „veretasu! Hei! Hei!“

All jões laksusid lained, mille rüppes kuuskümmend

koim inimest oma elu oli lõpetanud. Muutus vaikseks ja ikka vaiksemaks.

Mr. Gould tõusis piisti. „Pole midagi õudsemat kui kodusõda,“ ütles ta võpatades. „Ning siiski seisame alles selle algul.“

„Esialgul lõpul,“ hüüdis kindral võidukindlalt. „Siin ei voola enam ühtki tilka verd!“

Nad pöörsid kõik tagasi laagri, kuigi Mr. Hardington veel mitu korda peatus ja tagasi vaatas ning ainult kõheldes hirmsalt kohtupidamispaigalt lahkus. Tal oli tundmus, nagu ei võiks see sündmus siin veel olla lõpule jõudnud.

Laagris oli kõik vaikne. Vaenlased olid arvatavasti hirmsat kära ja sellele järgnevat dajakide võidukisa kuulnud. Nad aimasid vist asjade käiku ja jäid vaikseks, pääle naiste ja laste, kes vahetpidamata hädaldasid. Öö möödus segamata, siis, järgmisel hommikul, avati küla väravad ja mees mehe järele astus kindlustuste tagant välja. Nad heitsid kõik sõjariistad sõnalausumata maha.

„Jumalale tänu!“ hüüdis kindral kergendatult hingates. „Nüüd võime koju poole teele asuda.“

Ta käskis võidetuile vett anda ja vabastas naised ja lapsed. Meestel köideti käed. Muidu aga jagasid nad sõdurite elu, söid riisi ja puuvilja ja rüüpasid vett pääle.

Richard läks Brooke'ile ja Gouldile vastu. Noor mere-meis rõõmustas end olles pääsnud haigetoa vangistusest. Ta pidi end veel Toldi õlale toetama, aga värske õhk tundus talle ütlemlata mõnus. „Homme võin jälle ühes teistega marssida,“ arvas ta.

Siis otsiti mässuliste küla läbi ja kui selles enam ühtki elusat hinge ei leitud, süüdati ta ühes mõlema teisega põlema. Kõrgele tõusid punased tulileegid, isegi ümberkaudsete puude rohelised lehed langesid tuhana alla. Halastust ei tohtinud valged tunda, sest muidu oleks röövlitele ikkagi üks kindel peiduurgas kasutamiseks alles jäänud.

Meie sõbrad hingasid kergemini ja rõõmsamini, kui teele asuti. Mr. Brooke saatis poole oma väesalgast ühes vangidega läbi metsa tagasi Kushingisse, kuna ta ise teise poolega jõekallas mööda tagasi liikus, et kindlaks teha, kas ja kui suurel arvul veel röövlite laevu sellel peaks asuma.

Kaugemale ülespoole ei võinud need liikuda, sest kaljukitsused takistasid neid selles ja moodustasid kindlaimaid valveposte kui kõik maailma suurtiigid, seevastu oli võimalik, et kuski maandumist katsuti ette võtta ja just selle vastu pidi olema ettevalmistatud.

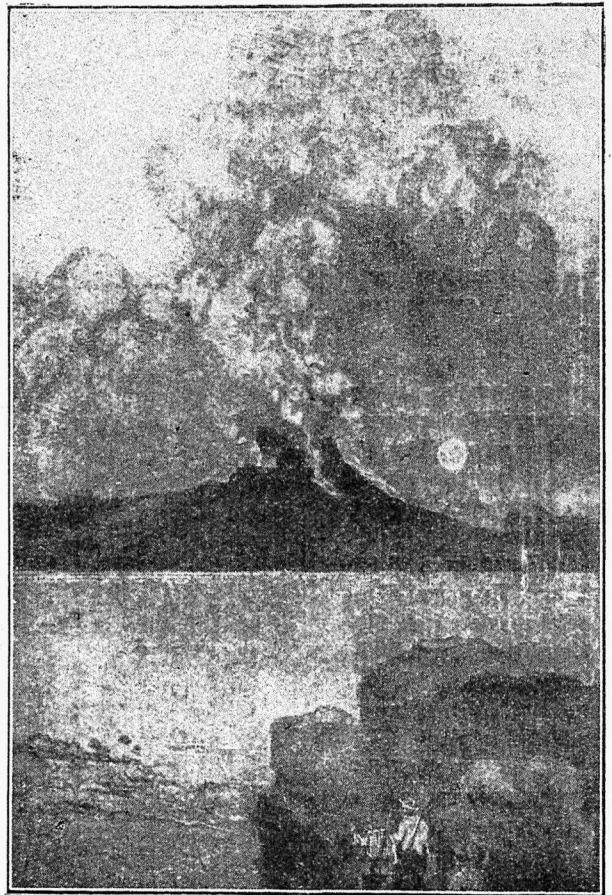
Kallas rändajais vasakul pool oli kaljuline ja mägine, kord kõrgem, kord madalam, alati aga mõistlikult lõhestatud ja kandis puutumatu looduse nõidusilmet. Vara hommikul lamasis krokodillid poole kerega maal ja pilgutasis sõdurite poole silmi, piisampõdrad ilmusid metsa süngest tihnikust nähtavale, viljelind lõõritas oma armsaid vilse ja kirevad oravad jooksid sajuti puutiivesid mööda üles. Nähti ka lugematuid ahve, papagoisid, mets-sigu, põtru, hirvi, ninasarviklinde ja metsikuid pühvleid, kamalasuuri liblikaid ja imekauneid sitikaid. Kõike oli olemas, mis silma joovastab ja mida isegi ahnem inimene oma kõhu rahuldamiseks võiks nõuda.

Laevu polnud aga kuski näha ja see oli kõigile meelt mööda.

Kord jõudsid nad keset metsa asuvale, väikesele vabale legendikule. Maapind näis pehme ja järeleandlik, sõnajalgu kasvas ümberringi, ja keset legendikku asuvast allikast mulises kuuma muda aeglaselt ja hookaupa välja.

Esimesena nägi seda maalikunstnik. „Mis see on?“ hüüdis ta.

Mr. Gould pööris naeratades päa. „Mr. Hardington,“ ütles ta, „täna õhtul luban teile suurepäraselt vaatamängu näidata. Kas näete sääl kaldal toda mäge?“

„Näen küll! Ta on tegevusesolev vulkaan, sest ta suitseb.“

„Ja täna õhtul heidab ta laavat välja. Need mudalained siin kinnitavad seda.“

Juba kauemat aega hõljus üle mäeharja heleroosa pilv. Öhtupoole muutus selle värv aegapidi sügavpunaseks, kuni viimaks heledad leegid mäest üles kerkisid ja kogu ümbruskonna tulipunase valgusega üle valasid. Iga kaljuserv, iga tipp erines teravalt teda ümbritsevast pimedusest. Väike karglev allik, mis kaljulõhest välja sulises, näis sügavpunaseid verevooge jõkke läkitavat. Ka sügavamaisse peiduurgastesse langes purpurne helk ja valgustas kerra keeranud terrasinikaid madusid, krokodilli inetut pääd, lahmakaid ja kohmakaid kilpkonne ja lugematuid linde.

Ikka kõrgemale leegitsesid tulikeeled. Kivid lenda-

sid kaugele üles ja põrgumüraga tagasi kraaterisse või alla jõkke, kus nad sisisesed, kõrgeid veesambaid üles paisates põhja vajusid. Üle ülemise lõhe ääre voolas hõõgavat laavat, kuna õine tuud kõik peene tolmava tuhavihmaga kattis.

Imekaunis vaade, mille mõju kuu tõusmisega veelgi kasvas. Nagu hõbedane taldrük ujus ta ääretus vereastjas.

Valged ei maganud sel ööl peaaegu üldse mitte, ja Richard unustas isegi kerge valu, mida talle ta haav ikka alles sünnitas. Sarnast ülevat silmapilku kui täna ei olnud ta veel kunagi üle elanud.

Järgmisel hommikul kestis see vaatemäng veel edasi, kuid ei avaldanud enam seda veetlevust nagu möödunud ööl. Moon laaditi uuesti õlgadele ja jälle liikus väesalk edasi, seekord üle ühe noist mäeahelikkudest, mis Borneot reaks üksiksarteks näib jagavat.

KOLMASKÜMNES KAHEKSAS PÄÄTÜKK.

Merilahing. Devitshand.

„Mr. Gould,“ hüüdis Hardington, „millal jõuame Kushingisse?“

„Homme, sir!“ vastas küsitu ja pööris siis Richardi poole: „Richard, te jutustasite mulle kord varem, et te oma vanematest midagi ei tea. Kas keegi ei teadnud teile ka öelda, kuidas see vaene, noor naine, teie ema, välja nägi?“

Täiesti ootamatu küsimine ajas Richardile vere kuumalt näkku. „Viimast küll,“ vastas ta. „Vana härra Kessler, vaestelastekodu pereisa, ütles mulle kord, mu vaene ema olevat väga ilus naine olnud, musta verd ja õrn — mina pidavat talle sarnanema, kinnitab ta.“

„Ah! — —“

Mr. Gould sammus nii kiiresti edasi, et Richard talle vaevalt järele jõudis. Näis olevat raskesti varjatavas ärevuses.

„Aga see mees nägi ju õnnetumat naisterahvast ainult surnuna,“ ütles ta.

„Jah, ainult surnuna. Härra Kessler oli ta suurepärastest juustest ühe kähara ära lõiganud ja kinkis selle mulle õnnistamispäevaks väikeses kuldkaupluses. Siin ta on, malailased jätsid selle mulle alles, kuna nad arvatavat fetiši*) kartsid.“

Ta võttis rinnal nõõri otsas rippuva kapsli välja. Sellesse oli paigutatud naisterahva väike, kunstiliselt palistatud, pehme ja pruun juuksesalk.

„Minu vaene emake!“ ohkas Richard tahtmata. „Ta saatus oli kindlasti õige kurb; ta peab postivankris nälga olema surnud.“

Mr. Gould raputas pääd. „Ärge seda öelge, Richard,“ palus ta kindlusetu häälega, „selles peitub raske süüdistus teie isa vastu. Ta peab oma naise ja kaitseta lapse maha olema jätnud.“

„Seda kardan ka mina — ja seepärast sooviksin teda kohata, et talt aru pärida ta talitusviisi kohta.“

Mr. Gould hoidis ikka alles kapslit sõrmede vahel, nüüd andis ta selle tagasi. „Kas see isand Kessler elab alles, Richard?“

„Kui Hamburgist lahkusin, siis alles küll.“

„Siis otsime ta üles. Vahest on tal ka veel need riided alles, mis teie emal seljas olid. Selle asja peab käsile võtma ja järele uurima, olgu kas või ainult selleks, et teie viha oma tundmatu isa vastu pehmendada. Kaheksateistkümmend aastat ei ole liig pikk aeg, kindlasti elavad veel mõned inimesed, kes seda kõike lähemalt tunnevad.“

„Kas rüüded on alles,“ kinnitas Richard. „Härra Kessler näitas neid mulle kord.“

„Jumal andku, et ta ainult veel elaks, kui kord sinna jõuame!“

„Kas tahate siis tõesti kodumaale tagasi tulla, sir?“

„Jah, kuigi kas või sinna ujuma peaksin! Mulle jätkub siinses kodusõjast!“

(Järgneb.)

EMA HAUD.

Pühendus oma unustamatule emale. *)

Agnes Thar.

Väriseval käel avan Igavese Rahupaiga värava — astun sisse. Sirgjooneline tee, millel lebavad üksikud vahakollased sügislehed, viib otse kabeli juure. Vaiksel sammul astun edasi mööda teed. Lehed krabisevad kummaliselt, õudselt all mu jalge. Eemal, kuld kollaste puulehtede vahelt paistab küngas, millel koormana lebavad närbunud vanikud ja lilled. Mustab muld — haumuld: see on haud — ema haud. . .

Laskun põlvili, toetan pää närbunud lilledele ja vanikutele. Kirjeldamatu valu ja lein alistub hinge. On läinud ära südame parim sõber, hingele kallim olevus: lahkunud igaveseks võrratu, unustamatu Ema.

*) Avaldame selle emadepäevaks määratud, kuid väljajäänud kirjutuse müüd.

Nagu torm pääseb valla minus valu, mille olin matnud igapäevaste askelduste alla; nagu torm, mis ei tunne oma teel ei takistusi ega tõkkeid, mis vaid purustada ja murda oskab; nagu tuli, mis hõõgub tuha all, et kord võimsana leegina loita — nii valu minu südames Sinu järele, Ema.

Miks rudiseb liiv nii kummaliselt mu jalge all? — ei olnud see enne nii, kui tulin koju, Su juure, oo Emake! Miks on teeäär, mida mööda pean tulema, täis riste? — ei olnud ju neid varem tee ääres, kui tulin Su juure! Miks ei oota Sa mind oma majakese

*) Fetish — asi, millel nõiduslik võim arvatakse olevat.

ees istudes pingil, nagu oli enne, kui koju tuulin! Miks ei paista enam tuli Su kambrikuuse aknast, kui tulen vast pimedas, leidmata teed, ja miks ei valva truud peni ühes Sinuga, nagu oli see ikka, oodates mind? Nüüd on kõik teisiti!

Värskes hauas puhkad, Emake. Oo, miks läksid Sa m'ult, miks kadusid varjude riiki, kuhu ei saa jälgida Sind? Oma mure, oma valu, oma meeleheiteliga põgenesin Su südame juure — sääl vaikis kõik valu, ka kõige suurem ja sügavam. Oled läinud ära igavikku — kust leiän veel tee Su südame juure?

Kes juhatab mulle teed Su juure, Emake?!

Palju jäi ütlemata Sulle, kui kihutasin rongil, süda

tüis pakitsevat, ülevoolavat õrnust peatse jällejägemise üle. Nii palju hääd ja ilusat tahtsin Sulle müüd ütelda, mis oleks rõõmustanud Sind. Ent jäi ütlemata kõik, jäi tasumata kõik: Su ääretu armastus ja endaohverdamine — Sa ei kuulnud mind enam, kui jõudsin Sinuni...

Miks kohiseb storm mu hinges, mis on kui vihane veteväli, mille lained tahavad lõhkuda kallast. Miks on kõik pime mu ümber kui surmapimedus, miks ei näe mu silmad enam päikest?! Ei ole enam Sind, Emal!

Maro koolimajas, Vana-Karistes,

2. sept. 1924. a.

PÕHJANABA VALLUTAMISVÕITLUS.

V. Neggo.

Viimastel päevadel on kogu maailm ärevuses Norra polaarmaadeuurija ja lõunanaba vallutaja Amundseni ja ta kaaslaste saatuse pärast, kes 24. mail kahe lennukiga reisi põhjanabale alustasid ja juba ammugi oleksid pidanud tagasi jõudnud olema.

Seepärast poleks huvitusest jälgida seda aastasadandeid kestnud võitlust põhjanaba pärast, mille vallutamiseks on nähtud nii ääretut vaeva, on ohverdatud inimelusid ja raha, kuid mis seni ikka alles teostamatu, olgu küll, et ameeriklane Peary tõendab, et ta 6. aprillil 1909. a. Ameerika lipu põhjanabale olevat püstitanud.

Võitlus põhjanaba pärast algab juba õige kauges minevikus. Kuna viimase viiekümne aasta jooksul selle ülesande teostamisele on avatlenud uurimistung, teaduslik huvi ja auahnus, olid varem polaarmaade uurimisteedokondade teguriteks ahnus, „auri sacra fames“, neetud kullanälg (Virgil) ja „amor sceleratus habendi“, roimalik varaahnus (Ovid). Ei asutud teele maa- ja loodus-teaduste rikkastamiseks ja uurimiseks, vaid varanduste omandamiseks, mida loodeti leida muinasjutulikkus Indias, Katais (Hiinas) ja Tsiipangus (Jaapanis).

20. sept. 1519. a. purjetas keiser Karl V ülesandel portugaallane Fernando de Magellan 239 mehega viiel laeval läänepoolset teed Molukkidele otsima. 6. sept. 1522. a. jõudis ainult üks laev 18 mehega sellelt teekonnalt Hispaaniasse tagasi. Üks laev oli salaja teiste hulgast lahkunud ja koju tagasi pööranud, kuna teised laevad ühes meeskondadega hukkunud ja Magellan ise Filippiinide saartel võitluses oli langenud. Kuid need 18 meest tõid Hispaaniasse üllatavalt maateadusliku teate. Oli selge, et maakeral on kera kuju ja et maakeral mistahes punkti võib jõuda sellest olenemata, kas idasse või läände teed alustatakse. Juba Kolumbus oli ju väitnud, et maakeral on kera kuju ja et Indiasse jõutakse kui läände sõidetakse. Aga alles Magellani laev, mis läände oli teele asunud, ümber Lõuna-Ameerika lõunakalda, Patagoonia oli käänanud, risti läbi Vaikse ookeani oli purjetanud ja ümber Hää Lootuse neeme kääntes Hispaaniasse tagasi oli jõudnud, tegi vaidlematult maakeraga kera kuju kindlaks. Kuid nüüd oli ka teada, et mereteed idamaade varanduste juure, maadesse, kus leidusid piiramatud rikkused kuld, elevantilud, pärleid, kalliskive, siidi ja muud väärtuslikku vara, oli õige pikk ja vaearikas. Oli vaja ümber kogu Aafrika või ümber kogu Lõuna-Ameerika purjetada. Oli küll ka lühem mereteed olemas, tee läbi Vahemere, siis maad mööda Punase mere ja see ält edasi merd mööda. Kuid araablastel oli hallist ajast maksev kaubamonopol olemas ja seda ei lasknud nad endilt röövida. Samuti oli ka veel üks maatee risti läbi Venemaa ja Mongoolia olemas, kuid

ka moskvalased ja mongoolid ei loobunud oma kaubamonopolist.

Nüüd tulid mõttele põhjapoolt Euroopat või Ameerikat mereteed Indiasse otsima hakata. Prantslased, inglased, hispaanlased, portugaalased hakkasid Põhja-Jäämeresse uurimisteedokondi ette võtma. Kuid polnud sugugi kerge „valge õuduse“ piirkonda vallutada. Ainult mõned üksikud laevad ja inimesed pöörasid neilt teekondadelt tagasi. Ainult niipalju näis kindel olevat, et läänepoolset läbipääsu merd mööda olemas ei olnud.

Aastal 1594 hakkasid hollandlased põhja-idapoolset läbipääsu otsima, kuid sellase negatiivse tagajärjega, et alles ligi sada aastat hiljem 1687. a. inglased uuesti selle läbipääsu vastu huvi hakkasid tundma ja laevu uurimisteedokondadele läkitasid. Seekord olid aga jääolud sedavõrd soodusetud, et laevad õige pea vabandava teatega tagasi pöörasid, et idapoolse läbipääsu üldse olemas ei olla; Novaja Zemlja ja Gröönimaa moodustada ühist maa-ala, milles ühtki kaanali ei leiduda.

Neil põhjapoolse mereteed otsimistel oli siiski õige tähtis kaubandusline saavutus. Leiti, et jäämeri lõpmaitud varandusi valaskalade ja hülijeste näol sisaldas. Aast-aastalt asusid Rootsi, Norra, Daani, Hollandi ja Inglise „püüdjad“ teele, et valaskalu harpuneerida ja hülgelid tappa. Selle järele, kuidas jääolud seda lubasid, tungiti ikka sügavamale Aasia ja Ameerika põhjarannas asuvate saarte ja kaanali rägastikku. Kui aga „püüdjate“ laevad hää jahipiirkonna üles olid leidnud, siis hoidusid meeskonnad püülikult sellest kellelegi teatamast, ja sellepärast jäi võisuluse kartuse isiklistel põhjustel enamjagu leidusi üldsusele kadunuks.

Kaheksateistkümmendal aastasajal püüavad inglased uuesti põhjalääne mereteed probleemi lahendada. Kõrged autasud kuulutatakse selle tähtsa läbipääsu leidmiseks vädja. Kuid ei leidunud kedagi, kes seda preemiat oleks tahtnud omandada.

Aastatel 1816 ja 1817, pärast Napoleoni poolt alustatud hiiglavõitluse lõpetamist soodustab loodus ise uurijate püüdmisi. Piiritud jäämassid lahkuvad jäämerest ja ujuvad lõunasse. Olukorrad sääl ülal peavad õige soodsateks muutunud olema. 1817. a. asub Inglise kapten John Ross põhjaidasse teele, pöörab aga õige pea tagasi. Teine seltskond Buchani juhatusel leiab samuti raskeid jääolusid eest. Kuna Buchani ustakse, pöörub avalik arvamine Rossi vastu, teda nimetatakse valelikuks ja ta aruandeid võltsituteks. Aastal 1819 purjetab Parry kahe laevaga põhjaläände ja pöörab, pääle seda kui ta õnnelikult poole teed Beringu mere-teeni ära on sõitnud, 1820. aastal Inglismaale tagasi.

Kapten Rossi sõber, Felix Booth, korraldab nüüd omal kulul uurimisteekonna, millel mitte ainult Boothiat, vaid ka Kuningas-Vilhelmi maa ja Kuningas-Vilhelmi meretee kui ka magneediiline põhjanaba leitakse. 1833. a. jõudis see avaliku arvamise poolt boikoteeritud John Rossi juhatusel korraldatud ekspeditsioon Inglismaale tagasi. Aga jällegi ei leidnud kapten Rossi aruanded uskujaid ja alles uus, Rae poolt ettevõetud uurimisteekond tõestas Rossi täiesti õigeid aruandeid.

1845. aasta on jällegi õige tähtis aasta põhjanaba uurimiste ajalooos. 18. mail asub John Franklin 138 mehega kahel laeval Themse jõelt teele, et mitte ainult põhjalääne poolset läbipääsu otsida, vaid kui võimalik ka põhjanabale jõuda. Kolm kuud pärast ärasõitu kohtab Franklin oma laevadega valaskala püüdjaid, kelle kaudu ta viimaseid teateid kodumaale saadab. Pääle seda jäid laevad ja meeskonnad kadunuks.

Kolm aastat ei kardetud Inglismaal veel midagi Franklini ja ta kaaslaste saatuse pärast. Siis aga, kui temast ikka veel teateid ei tulnud, hakati tema pärast muretsema. 1. jaan. 1848 saadeti mitu laeva ümber Kap Horni Beringu meretele, et võimalikult Franklinile vastu sõita ja talle toidumoota viia. Aga ka idapoolselt kaldalt saadeti James Ross mõne laevaga teda otsima. Franklini abikaasa kuulutas oma mehe leidjale autasu 2000.— Ingl. naela (umb. 3,5 milj. Emk.) suuruses välja. Sellega algab ekspeditsioonide rida, mis üle miljoni Ingl. naela (umb. 2 miljardi Emk.) maksmaks läksid.

Õige huvitav oli viis, kuidas Ross end katsus Franklinile teatavaks teha. Ta lasi püünustes üle saja polaarrebase elusalt kinni püüda. Igale rebasele neediti metalline kaelavõru kaela, millel ära oli tähendatud, misugused laevad ja kus nad Franklini päästmiseks asuvad. Rebaseid lasti jälle vabaks; kuid tagajärgi ei annud see tark abinõu kõigevähemaidki.

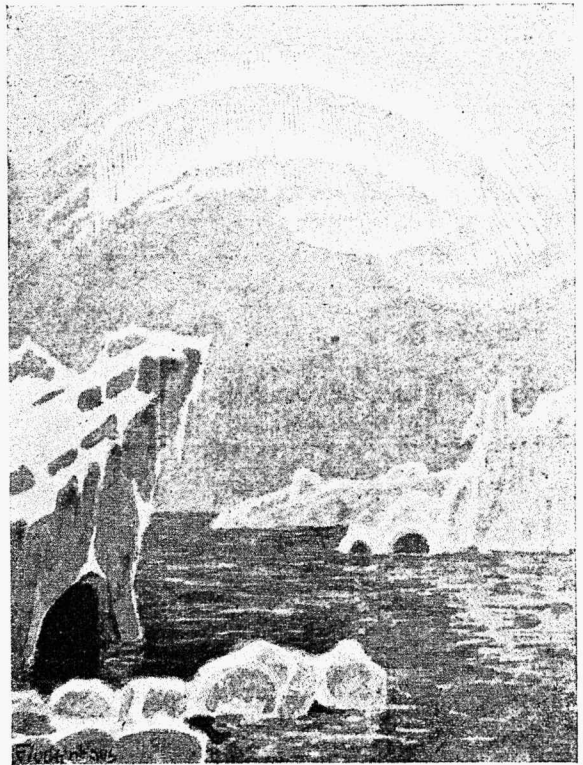
Alles 1849. a. pööris James Ross Inglismaale tagasi teatega, et ta Franklinist ühtki jälge pole leidnud, 1850. aastal saadeti uuesti mitu laeva kadunud otsima. Inglise valitsus määras Franklini leidjale 20.000 naela autasuks. Aga midagi ei aidanud ja 1851. a. lõpetas Inglise valitsus otsimise, mis talle juba õige kulukaks oli läinud. Lady Franklin palus nüüd Ameerikalt abi ja Henry Grinnell, üks New-Yorgi kaupmees, varustas kaks laeva, mis kaheksa kuud mehega dr. Kane juhatusel teele asusid. See ekspeditsioon leidis Beecheysaartel esimesed jäljed Franklinist: kolm hauda päälkirjadega, mis tõestasid, et ta siin esimese talve 1845/6. mööda oli saatnud. See teade äratas uuesti huvi Franklini ja ta meeste otsimiseks ja nii Inglise valitsus kui ka seltskond ruttasid uusi ekspeditsioone varustama.

Kuni 1854. aastani läkitati üldse üheksateist ekspeditsiooni Franklini otsima ja päästma; kaheksa laeva ühes meeskonnaga hukkusid, see on neli korda nii palju laevu ja mehi kaotati kui paremal juhtumisel oleks päästata võidud.

Alles 1859 leiti Franklini teekonna tõelisi jälgi ja jõuti ühtlasi ka otsusele, et ta juba ammu ühes meestega oli hukkunud. Franklin ise oli 22. aprillil 1848 surnud. Ülejäänud 105 meest tahtsid kapten Crozier'i juhatusel Ameerika mannerile pääseda. Kuid nad ei suutnud kliimale ja viintsutustele vastu panna. Eskimod jutustasid, nad olla valgeid näinud, kuidas need paate üle jää olla vedanud, et pärast vabas vees edasi saaks sõita. Aga valged olla nii jõuetud ja väetid olnud, et vaevalt suutsid edasi liikuda. Ikka rohkem ja rohkem valgeid olla surnud ja viimast kaht olla ahastuses nuttes ühel mäeharjal istumas nähtud.

Järgnevate aastakümnete jooksul tehti kindlaks, et õnnetu Franklin oma laevadega õigel teel oli asunud, et põhjalääne mereteel leida.

Aastakümneid kestev Franklini ekspeditsiooni otsimine rikastas suurelt maateadust, eriti aga õpiti Gröönimaast läänepool asuvaid randu ja Baffini-Bay'd tundma. Ühtlasi jõuti aga ka arusaamisele, et nii läänepoolse kui ka idapoolse mereteel leidmine, kui niisuguseid üldse

Virmalised Gröönimaal. Eskimod nimetavad seda loodusnähtust „Süütute hingede hõljumiseks“

peaks olema, kaubanduslisele liikumisele mingit tulu ei suuda tuua, kuna kunagi võimalik ei ole neid mereteid ühe aasta jooksul läbistada. Palju kasulikumaks jäi ikkagi sõit ümber Patagoonia või ümber Hää-Lootuse neeme. Päälegi lühendas Suezkaanali mere-sõiduks avamine tee Indiasse mitme võrra ja ei tuntud enam tarvidust põhjapoolsete mereteede järele.

Nüüdsest pääle liigub ja edeneb põhjanaba uurimine täiesti teaduslisel aluspinnal. Taheti veel ainult 90-da põhjalaiuskraadini jõuda ja mida kauem see siht kättesaamatuna püüdis, seda agaramalt võistlesid põhjapoolsed riigid isekeskis selle au omandamiseks, esimesena põhjanabale jõudnud olla ja oma riigi lippu sellele püstitada.

Aastal 1863 astus ka Saksamaa, kes seni põhjanabauurimise osa ei olnud võtnud, võistlejate rikkide ritta. Dr. August Petermann hakkas ekspeditsioone korraldama ja 1866. a. asus esimene neist teele. See ei jõudnud aga kaugele ja pööris peagi tagasi. 1869. korraldati uus ekspeditsioon Koldewey ja Hegemanni juhatusel kahel laeval „Germania“ ja „Hansa“. Pärast õnnerikast talvitamist Sabine saarel pööris aurik „Germania“ 1870. a. õnnelikult Saksamaale tagasi, kuna purjek „Hansa“ jäärohumisest puruks litsuti ja ta meeskond pääle kahe-sajapäevalist viintslemist ühel ujuval jääpangal alles 13. juunil 1871. a. Lõuna-Gröönimaale Friedrichsthal missjonijaama tagasi jõudis.

Ka ameeriklased, kes 1771. a. pääle põhjanaba uurimise vastu huvi polnud tunnud, seltsisid nüüd uuesti teistega. 29. juunil 1871. a. asus Ameerika uurimisseltskond aurikul „Polaris“, kapten Holli juhatusel New-Yorgist teele põhjapoolse. 4. sept. jõuti „Jumalale tänu“ sadamasse, mis asub 81°31' laiusel. Sellel uurimisseltskonnal tuli palju ja piinarikkaid viletsusi üle elada. Üks osa tema meestest aeti jäätükil merde ja päästeti möödasõitva valaskalapüüdjä poolt, kuna teine osa, esimese hukkumises veendunud olles, pääle laeva hukkumist mõne eskimo saatel häda ja näljaga võideldes alles 1875. aasta sügisel tagasi kodumaale jõudis.

Hulga teiste ekspeditsioonide huigas pakub erilist huvi Fridtjof Nanseni teekond. 1893. a. asusid Nansen ja kapten Otto Sverdrup Norramaalt teele. Nad kavatsesid merevoolusid ära kasutada, mida seni veel ükski nende eelkäijast katsunud polnud. Ning tõepoolest jõudsid nad sel kombel oma „Framiga“ kuni 86° laiuskraadini.

1898. a. alustas rootslane Andrée kahe kaaslasega, Frankel ja Strindberg, õhupallil teekonna põhjanaba poole, olles seega esimeseks, kes õhuteel püüdis määratud sihile jõuda ja ses mõttes otsekoheseks Amundseni eelkäijaks osutus. Kuid juba mõne päeva pärast tabas neid nähtavasti õnnetus, mis kolme julge uurija hukkamisega lõppes.

1900. a. astuvad ka itaallased polaaruurijate peresse. Itaalia kuninga Victor Emanueli pojapoeg ja Hispaania kuninga Amadeuse poeg Ludvig Amadeus, Abruzzide hertsog, alustas ühes dr. Calvi ja kapten Cagniga laeval „Stella polare“ teekonda põhjanaba poole. Kuna hertsogil käed ära külmasid, siis juhtis jääd mööda edasitungimist Cagni, kes ühes kolme kaaslasega 86°34' laiuseni jõudis, seega siis ainult pool kraadi põhjapoole Nanseni.

Vahepeäl oli ameeriklane Peary süstemaatiliselt töös esimesena põhjanabale jõudmise au ameeriklastele kindlustada. 21. aprillil 1906 jõudis ta Gröönimaast põhjapoole ja püstitas Ameerika lipu 87°6' laiusle. Põhjanabani oli siit vast veel ainult 322 klm. Nii kaugele ei olnud veel ükski enne teda jõudnud. 1908. aastal alustas Peary uut teekonda ja tõendab, et ta 6. aprillil 1909. aastal põhjanabale olla jõudnud.

Kahjuks leidis ta arvustustes aga viga, mis tekkis ta kronomeetri (täpne ajamõõtja) vale käigu tagajärjel, kuid kindlasti ei viibinud ta põhjanabast kaugemal kui vaid 2½ kilomeetrit.

Igatahes on aga selle eksituse tagajärjel põhjanaba alles vallutamata ja nüüd tahab Norra noor ja julge uurija, Raoul Amundsen, kes 14. detsembril 1911. aastal juba lõunanaba esimesena vallutas ja sellele Norra lipu püstitas ka esimesena põhjanabale jõuda ja ka selle Norra kroonu omaks tunnustada. Nagu alguses juba öeldud, asus ta selle sihiga 24. mail s. a. kahel aeroplaanil Teravmagedelt teele ja lähem tulevik saab meile ütleva, kas talle see õhurikas ja hulljulge plaan õnnestub või mitte.

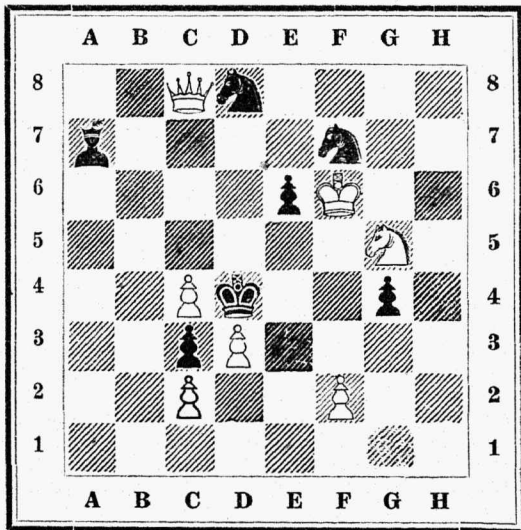
MALE.

Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 57.

Kokku säädnud A. Jakobson (Tartus).
(„Vikerkaare“ originaal.)

Mustad.

Valged.

Valged: Kf6, Lc8, Rg5, Ec2, c4, d3 ja f2.
Mustad: Kd4, Oa7, Rd8 ja f7, Ec3, e6 ja g4.
E = ettur = sõdur.

Valged algavad ja annavad matt kahe sammuga.

Maletated.

Helsingi—Tallinna malevõistlus. Matschist, mis esimesel suvistepühäl Tallinna Mustapäide klubis korraldati, võtsid üldse 34 maletajat osa (17 Helsingist ja 17 Tallinnast). Helsingi võitis võistluse tagajärjega 9:8.

Pildimõistatus.

Käesolev joonistus varjab eneses A. Piirikivi sõnu. Kuidas neid leida ja missugused need on?

Kirjavastused.

- Piiri Kaljo. — Ei.
Friida T. — Võite saata. Siis näeb.
Varjula. — Vajavad silumist. Avaldame edaspidi.
Jaak. — Teil on luuleand, kuid veel pole kõik küps avaldamiseks. „Mälestus“ ei ilmu.
K. Ehrmann. — Jälle mitte!
A. Arro. — Andsime edasi „Laste Rõõmule“.
A. K. — „Üle Alpide I, II“, „Vana sikk“, „Vana kuuse jutustus“ — ei ilmu ükski.
E. Lepistu. — Tere tulemast meie perre! Vastuseks Teie küsimusele kirjakasti suhtes teatame, et kõik kirjad „Vikerkaarele“ võib ära anda „Päevalehe“ talitusesse „kirjade osakonda“, kust nad otsekohe „Vikerkaare“ toimetusele edasi toimetatakse. „Kirjade osakond“ asub „Päevalehe“ kontoris, Pikk t. 2, alumisel korral, paremat kätt.
K. — Ei! Riim liig konarline.